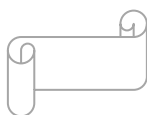

INDIJA I INDIJSKA

KULTURA

Danas završavamo ciklus „Indija i njezina kultura“ prikazom đainskih hramova i budističkih stupova. Ukratko želim da vas upoznam sa idejama vodilja, koje su inspirirale velike arhitekthe – graditelje tih hramova, uključujući i hinduističke, na kojima su radile generacije klesara i ujedno da vas upoznam i sa kratkom biografijom glavnih pokretača indijske kulture.

Indijska kultura datira iz vremena Veda – sanskrtska riječ Veda dolazi od korijena riječi vid, koja znači viđenje (eng. vision, a lat. video) i to su najstariji pisani spomenici ljudskog duha. Dok još nije postojala pisana riječ, drevna učenja predavala su se kroz duge generacije od Učitelja na učenika. Tako se pojavila sanskrtska riječ „Ehvam“ koja znači „Tako“. Učenik bi dalje predavao primljena učenja i započeo je sa „Ehvam“, čime je htio naglasiti „Tako sam čuo“.

Slijedeći tako „Ehvam“, evo nekih podataka iz indijske kulture, koje sam prikupila iz raznih izvora, od Sarvepali Radakrišnana „Indijska filozofija“, od Edwarda Conze-a „Budistička sveta pisma“ itd.

Postoje četiri Vede: Rig, Yadjur, Sama i Atharva Veda. Vede su nastale prije mnogo tisuća, da ne kažemo i milijuna godina, a himne Rig Veda su najstarije u indijskoj literaturi. Rig Veda izražava religioznu svijest. Aurobindo Ghosh, veliki indijski naučnik i mistik, mišljenja je da su Vede pune tajnih učenja i mističnih filozofija. On smatra da su bogovi iz himna simboli psiholoških funkcija. Tako npr. Surya – Bog Sunca, koga smo vidjeli isklesanog u kamenu, predstavlja inteligenciju, Agni – volju, a Soma – osjećaje. Veda je za njega religija misterija koja odgovara orfičkim i eleuzijskim misterijama starih Grka. Radakrišnan, nasuprot tome, postavlja hipotezu, da Rig Vede predstavljaju značajni dokument iz ranog perioda ljudske misli, dok su povijesne orfičke i eleuzijske misterije njihov neznatan ostatak. Jedan je od osnovnih principa mistika bila nepovredivost i tajna samospoznaje, to jest upoznavanje samoga Sebe. Oni su smatrali da ta mudrost može biti opasna za neprosvijećeni ljudski duh. Zato su mistici podsticali vanjsku pobožnost, efektivnu, ali nesavršenu, za profane, a unutrašnju disciplinu za posvećene. Svoj govor su implicirali u riječi i slike, koje su istovremeno imale duhovno značenje za posvećene, a konkretno za nedovoljno upućene. Himne Veda su zasnovane na tim principima. Religija Veda nije idolopoklonska. U njeno doba nije bilo hramova posvećenih bogovima.

Žnačajno je napomenuti da su već proroci iz Veda smatrali da je ritam (na sanskrtu „Rta“) utvrđen putem kretanja, koji prethodi manifestaciji subjektivno-

objektivnog fenomenalnog svijeta. Ritam je majka svih stvari. U koncepciji Rte osjeća se razvoj od fizičkog ka božanskom. Čim smo shvatili koncepciju Ritma, svijet više ne smatramo kaosom, već redom.

Razdoblje između vedskih himni i Upanišada ispunjava religija brahmana, u kojoj je potisnut duh religije, a forme dobivaju veliku važnost. Grade se mnogi hramovi posvećeni bogu Vishni u Bijapuru, Šivi sa šesnaest ruku u Badami, hram na otoku Elephante, poznat pod imenom Puri, posvećen također bogu Šivi, itd. Sve te hramove smo vidjeli u ciklusu prve i treće večeri. U to vrijeme se osjećala potreba za molitvenim knjigama, ceremonijama i vrlo složenim obredima. Naglasak se stavlja na prinošenje žrtava, održavanje kastinskog sistema, nadmoć svećeništva, podjela Arijata na tri kaste, koja postaju nasljedna, dok su vračevi, koji su poznavali nauku Veda, postali ovlašteni posrednici između boga i ljudi.

U religiji Brahmana se prvi put javlja koncepcija o čovjekovom osjećaju o dužnosti. Pod formalnosti obredne pobožnosti krio se duh prave religije i moralnosti, od kojeg je čovjekovo srce dobivalo smirenje. Ta etička osnova omogućila je brahmanskoj religiji da se tako dugo održi i pored svih svojih slabosti. Kao bitne oznake moralnog života priznavani su istinoljublje, pobožnost, poštovanje roditelja, dobrotu prema životinjama, ljubav prema čovjeku, suzdržavanje od krađe, ubojstva i preljuba. Prema učenju brahmana, svi se poslije smrti ponovno rađaju. Prirodni ritam, kojim život rađa smrt, a smrt život, vodi nas prema aspektu neutemeljenog početka sa beskrajnim kruženjem. Koncept o reinkarnaciji i Karmi je nedvojbeno djelo arijskog duha.

Religiji brahmana slijede:

UPANIŠADE

Riječ Upanišad (sansk. *upa-ni-ṣad*) doslovno znači sjediti pokraj ili blizu Učitelja pri učenju. Računa se da ima 108 Upanišada, od kojih su oko deset glavnih. Najranije od njih su sastavljene prije Budizma, otprilike 1.000 god. prije n.e. Malo se zna o životu mislilaca čija su razmišljanja objavljena u Upanišadama. Oni su se odnosili ravnodušno prema osobnoj slavi, a bili su toliko zauzeti širenjem istine da su svoja gledišta pripisivali herojima iz doba Veda.

Filozofija Upanišada predstavlja završne dijelove Veda i stoga se zovu Vedanta ili Kraj Veda, kojem nazivu se nameće misao da one sadrže suštinu Veda, tj. osnovu na kojoj počiva najveći dio kasnijih indijskih filozofija i religija.

Cilj Upanišada je da donesu mir i slobodu uznemirenom ljudskom duhu. Njihov živi smisao za duhovnu stvarnost nam postaje jasan razvojem naše intuicije. Njihova filozofija i religija zadovoljile su neke od najvećih mislilaca, a među kojima se nalazi i Buddha.

Upanišade kažu da vjera nije dovoljna kad završava sa crkvom. One priznaju samo jedan svemoćan, beskonačan, vječan, neshvatljiv, samostalan i stvaralački princip u prirodi. Polubogovi Veda umiru, a pravi Bog oživljava. Počivalište božje nalazi se u čovjekovom srcu. Besmrtna svijest – Atman i velika kozmička sila Brahman su jedno te isto. Život na Zemlji je sredstvo za osobni razvitak čovjeka, a to se postiže ponovnim rođenjem. Ono što čini život privlačnim leži u najvišoj radosti zbog pobjede nad samim sobom. Upanišade, za razliku od Veda, obznanjuju da duša ne postiže spasenje prinošenjem žrtava. Suština pravog duhovnog života čine svijest i identifikacija vlastite duše sa dušom Svevišnjih.

Pitanja koja se obrađuju u Upanišadama nalaze se na početku „Shvetashvatare“ i to „Odakle dolazimo?“, „Zašto smo tu?“ i „Kuda odlazimo?“. Mudraci iz Upanišada nas pokušavaju uvesti u suštinsku stvarnost, ukazujući prvo na povezanost naših čula i našeg uma, a zatim nas uvode u svijest o pravom saznanju.

Prema zakonu Karne, nema ničeg nesigurnog ili proizvoljnog u moralnom svijetu. Sanskritska riječ Karma potječe od korijena „kri“, a koja znači djelo. Svako djelo sadrži u sebi uzrok i posljedicu, zato se Karma i zove zakon uzroka i posljedice. Dobro sjeme donosi dobru žetvu, slabo sjeme lošu. Svaki i najmanji postupak vrši utjecaj na karakter. Iz tog principa Karne valja naročito istaknuti psihološki princip, prema kojem naš život nosi u sebi takav trag prošlih djela, da ih vrijeme ne može zamagliti, niti smrt izbrisati! Da zakon Karne ne određuje točan odnos između zasluga i naknada za djelo, ipak se tvrdi da karakter ponovnog rođenja ovisi od čovjekovog ponašanja. Između jednog i drugog života

postoji trajna istovjetnost, jer se inkarnira ljudski duh, njegova individualnost, a ne osobnost.

Dvo je bio kratak osvrt na glavne ideje, koje su inspirirale arhitekture hinduističkih hramova.

A sada prelazimo na onaj dio hramova koje su podigli đaini i budisti, koje ćemo večeras gledati.

Đaini su sljedbenici Đine, pobjednika, naziv dat Vardhamanu, posljednjem proroku Đaina. Porijeklo religije Đaina se vjerojatno svodi na Parshvu, prethodnika Mahavire.

Naziv Đain se daje onim muškarcima i ženama koji su pobijedili svoju sebičnu prirodu i ostvarili višu. Ime Đainizam ukazuje na pretežito etički karakter tog sistema.

Đaini su se podijelili oko 82. god. naše ere u dvije sekte: Shvetanbare - bijelo obučene i Diganbare - „nebom obučene“ ili nage, a njihove statute se nalaze u hramovima. Diganbare misle da savršena bića žive bez hrane, da monah koji ima kakvo vlasništvo kao što je odijelo, ne može postići nirvanu. Đaini su poricali postojanje boga, koga treba umilostiviti prinošenjem žrtava. Đaini tvrde da postoji objektivna realnost iza i pokraj svijesti, da je shvaćamo pomoću opažanja, a razumijemo inteligencijom. Savršeno saznanje je slobodno od sumnje i neodređenosti. Etički sistem Đaina stroži je od sistema Budista, on smatra patnju kao najveće dobro. Prava sloboda se sastoji u nezavisnosti od svih fizičkih stvari. Nije u pitanju potpuni fatalizam, jer, mada Karma određuje sve, naš sadašnji život je u našoj moći i mi možemo izmijeniti utjecaj prošlosti. Sa velikim naporima mi možemo mijenjati posljedice Karme.

Glavno obilježje Đainizma je Ahimsa ili poštovanje prema svom životu i izrazito poštovanje prema svemu što je živo.

Kratka biografija proroka Đaina

Vardhamana, stariji suvremenik Buddhe, bio je drugi sin Šatrijskog poglavice u Magadhi, sadašnjem Biharu. Po predaji, rođen je 590 god., a umro 527. god. prije n.e. U svojoj 28. godini života posvetio se duhovnom životu. Dvanaest godina je vodio život samoodricanja. Već poslije godinu dana

isposništva, počeo je hodati gol. Nakon tih dvanaest godina pripremnog samosavlađivanja, Vardhamana postaje „Kevala“, usavršeno biće, a zatim su ga priznali kao proroka Āina. Posljednjih trideset godina svoga života proveo je naučavati svoju religiju i organizirajući svoj asketski red. Āini vjeruju da je čitav jedan niz velikih Učitelja propovijedao njihov sistem tokom niza vjekova i da je, prema Bhagavata – Purani, Vardhamana bio samo reformator ranijeg učenja od osnivača Āinizma Rshabhe.

Legenda o Buddhi Shakyamuni

Riječ je o životu povijesnog Buddha, koji se razlikuje od ostalih Buddha po imenu „Shakyamuni“, tj. mudraca iz plemena Shakya. Prva i iz mnogih razloga nazvana, najfinija biografija, potječe iz prvoga vijeka, a napisao ju je indijski pjesnik Ashvagoshā. U tom dijelu iz kojeg su kasnije crpili podatke svi oni koji su pisali o Buddhinoj biografiji zabilježili su ovo:

Šest vjekova prije Krista, živio je u Indiji princ, prvi ispred svih, prije njega i poslije njega, po duhovnoj samostalnosti, uzvišenom idealizmu, plemenitosti života i ljubavi za čovječanstvom.

Ime Buddha – znalac, prosvjećeni, jest ono po kojem je poznat svojim učenicima, a preko njih i cijelom svijetu. Buddha znači prosvjetitelj i često je ime koje se daje mnogima u Indiji. To je izraz kao „Kristov“, koji znači pomazanik.

Rođen je oko 576. godine prije naše ere. Njegovo vlastito ime je Siddharta ili „onaj koji je ispunio svoj zadatak“, a obiteljsko ime mu je Gautama. Bio je nasljednik prijestola kraljevine Shakta. Majka mu je umrla sedam dana poslije porođaja. Oženio se Jashodharom i imao sina Rahula, koji je točnije postao njegov učenik, kao i njegova žena i njegov otac. Već ga je od rane mladosti zanimala tajanstvenost ovog neshvatljivog svijeta, a ujedno i pritiskivala kao velika mora. Bio je veoma opsjednut prolaznošću i nesigurnošću života, te je brzo postao svjestan posljedica neznanja. Priča o četiri znaka koje je Gautama sreo na putu za Kapilavastu – starac pogrbljen teretom života, bolesnik u groznici, leš za kojim se kretala pogrebna povorka i asketski lualica – pokazuje kako je bijeda ovoga svijeta ostavila neizbrisiv utisak na njegovu osjetljivu prirodu. Slučajevi individualne patnje bili su za Buddhu simboli univerzalnog problema. Impresioniran prazninom čulnog svijeta, on se odrekao komfora, bogatstva i moći dvora da bi mogao razmišljati o vječnosti i uzroku patnje. U dvadeset i devetoj godini doživljava veliki preokret. Započinje lutanje po džungli Uruvele,

zajedno sa još petoricom vjernih prijatelja. Odaje se strogom asketizmu koji ga skoro dovodi do smrti, a željeni cilj – istinu – još ne nađe. Poslije punih šest godina intenzivne askeze, uvjerio se da ona nije korisna. Izvršio je usporedbu između praznine bogatstva, mudrosti škola, oštine asketizma i njima svima otkrio mane. Pročišćenog tijela, prekaljenog duha i smirenog srca, potražio je mudrost u divljini. Predao se razmišljanju i sjedeći pod drvetom „bo“, na ćilimu trave, te je gledao prema Istoku, ustrajan i nepokretan, posvećen samo jednom cilju: Neću se pomaknuti sa ovog mjesta, dok ne postignem pravo znanje. Proveo je sedam tjedana pod tim drvetom.

Welle u svojoj knjizi „The Outline of History“ kaže: „Kada se duh bori sa nekim velikim i složenim problemom, on napreduje, poboljšava svoj položaj, korak po korak, skoro i ne primjećujući uspjehe koje postiže, dok iznenada, sa naglim prosvjetljenjem, on odjednom opaža svoju pobjedu.

Izgleda da se to dogodilo sa Gautamom“.

Jednom, u stanju najdubljeg razmišljanja, dok je sjedio pod spomenutim stablom, kome su njegovi sljedbenici dali ime Bodhiananda ili sjedište razuma, u Buddhi se pojavila svjetlost, a predmet njegovog istraživanja je bio u njegovoj vlasti.

Poslije mnogih godina upornog traženja i razmišljanja, Buddha je osjetio dužnost da objavi svijetu put ka vječnoj sreći. I tako je prvi put objavio na dan Wesaka (koji odgovara našem mjesecu svibnju), u trenutku punog mjeseca u Sarnathu blizu Benaresa, svoju prvu propovijed o četiri plemenite istine: o patnji, o uzroku patnje, o prestanku patnje i o metodi kojom se patnja može nadvladati. Ta metoda je obuhvaćena u „Osmerostrukoj plemenitoj stazi“.

On je propovijedao etički put.

Ozbiljnost i otmjenost njegovoga lika, ljepota i dostojanstvo njegovog života, ustrajnost i entuzijizam njegove ljubavi, mudrost i rječitost njegove propovijedi, osvajali su srca podjednako kod svih ljudi.

Kada je Buddha vidio da se poslije misionarskog života od skoro četrdeset godina približava vrijeme da napusti tijelo i postigne paranirvanu, on je proveo svoje posljednje trenutke dajući savjete i upute Anandi, svom rođaku i okupljenim monasima. Buddha je pozvao sve učenike da iznesu svoje sumnje i teškoće, kako bi im ih mogao otkloniti, ali su svi šutjeli. Onda im se Buddha

obratio riječima: „Braćo, napuštam vas, i znajte da su svi sastavni dijelovi bića prolazni i zato marljivo radite na svom spasenju“. Buddha je napustio svijet u osamdesetoj godini života.

BUDIZAM

Dsnova Budizma je psihologija, logika i etika, ali ne metafizika. **Praznovjerno poštovanje boga načinilo je mnogo štete čovjekovoj moralnoj prirodi.**

Teško je procijeniti veličinu zla koje je proisteklo iz miješanja morala i religije. Gledišta, koja su se pod imenom religije uvukla u život i toliko prevladala su, skoro, ugušila svaku iskru snage duha, a čime su dirnula u srce Buddhi. On je objavio religiju, po kojoj svaki čovjek može postići svoje spasenje SAM, bez posredovanja svećenika ili prizivanje bogova. Htio je naglasiti važnost ljudske prirode i uzdignuti značaj morala. Buddhina zasluga je u tome što je svijetu dao religiju nezavisnu od dogmi, svećeništva, ali koja inzistira na unutaršnjim promjenama i na vlastitom obrazovanju. Moralni zakon je nužni izraz istinske stvarnosti. Uzrok svim bijedama i ljudskim patnjama leži u neznanju objektivne istine. Buddha ne oslobađa ljude, već ih uči kako da se sami oslobode.

BUDDHA I UPANIŠADE

Buddha je istinu o borbi duha i iskustvima duše našao u najvećim djelima koje je stvorio indijski genije u Upanišadama. Rani Budizam nije neko apsolutno originalno učenje. On ne čini neki izuzetak u razvoju indijske misli. Buddha se nije potpuno otrgnuo od teoretskih ideja svoga doba i svoje zemlje. **Jedna je stvar otvoreno suprotstavljanje konvencionalnoj i ozakonjenoj religiji svoga doba, a druga je napustiti živi duh koji leži u njenoj osnovi.**

Sam Buddha priznaje da je Dharma, koju je on otkrio naporom vlastitog obrazovanja, stari arijski put; da je Dharma iskonski zakon. Buddha, dakle, ne stvara novi pojam Dharمة, već ponovo otkriva stari Zakon ispravnog i pravilnog vladanja i odnosa u skladu sa Zakonom. Izgleda da je rani Budizam obnova sistema misli Upanišada, ali sa jednog novog stajališta koje je oslobođeno politeizma i religije. Originalnost koju je imao Gautama sastojala se u načinu na koji je usvojio, proširio, oplemenio i sistematizirao ono što su već jasno bili izrekli drugi; u načinu na koji je doveo do punog izraza načela jednakosti i pravde.

U doba Buddhe ljudi bistrog uma i dubokih osjećaja postavljali su pitanje: „Što znači takav žalosni životni krug u kojem je najveći tiranin patnja?“ Kao odgovor na to pitanje, Buddha im je skrenuo pažnju na prirodu same patnje, koja je vjerni pratitelj rođenja, starenja, umiranja, rastanka, neostvarenih želja, te time život pretvara u beskrajno mučenje. Ali, izlaz iz začaranog kruga patnje postoji i to kroz etičku disciplinu usavršavanja ljudske prirode uz pomoć stvaralačkih snaga. Međutim, patnja ima svoju svrhu jer nas dovodi do najvećih napora, a time k želji da nadmašimo svoje neznanje koje je pravi uzrok patnje.

Svaki čovjek ima vlastiti teret koji mora nositi, a svako srce zna vlastitu gorčinu, i kroz sve to zrači dobrota, čime napredak na tom putu vodi k savršenstvu. Buddha je bio i ostao do kraja dosljedan svojim revolucionarnim, političkim i socijalnim idejama koje je provodio, a u praksi je bio živi primjer svojih učenja. Nije bilo **raskoraka između njegovih riječi i djela**. Borio se protiv kastinskih razlika i premda je i sam bio kraljevske krvi, govorio je: „Između princa i seljaka nema razlike. Ona postoji samo u karakteru“.

On je već tada zastupao ravnopravnost između muškarca i žene, a da je to tako, dokazuje činjenica da su među njegovim sljedbenicima u svećeničkim redovima bile i žene.

Odgovarajući na drugo pitanje o uzrocima patnje, Buddha kaže: „Ovo je plemenita istina o porijeklu patnje: strašna žeđ za postojanjem, praćena čulnim uživanjima, žudnjom za zadovoljenjem svih čula i čežnjom za blagostanjem“. **Dakle, neznanje leži u pripisivanju trajne vrijednosti stvarima koje su prolazne.**

Izlaz iz patnje se postiže tek nakon što se steklo pravo znanje, a zatim se vježbanje i kontrola misli stavlja na prvo mjesto u disciplini samoga sebe.

Nemoguće je zamisliti da je Buddha pokušavao odbiti odgovor na pitanje o najvišoj Stvarnosti, koja leži iza kategorije svetih pojava, izgleda da on u nju nije sumnjao. „Postoji nešto nerođeno, nezasnovano, nestvoreno, nesastavljeno, kad toga ne bi bilo, o monasi, ne bi bilo spasenja od svijeta rođenih, zasnovanih, stvorenih i sastavljenih“.

Drugí razlog koji je navodio Buddhu da šuti o duši bilo je njegovo uvjerenje da potajni korijen duhovnog zla treba tražiti u moćnom instinktu za

afirmacijom obične svijesti o sebi. Buddha odbacuje pogrešno gledište koje snažno traži vječno trajanje osobnog ja. **No, mi nikad ne ostajemo isti ni u dva trenutka.**

Najzad da čujemo što Buddha govori o „Nirvani“: „Onaj koji misli da nema duše, o monasi, čovjek je sa pogrešnim pojmovima“. Inače, Buddha nas poziva da budemo dovoljni filozofi da priznamo granice filozofije. Nirvana je najviše blaženstvo. Sreća se sastoji u nadvladavanju uvjeta sebičnosti i neznanja. To da Buddha misli samo na gašenje lažnih želja, a ne na gašenje postojanja, može se zaključiti iz njegovih raznih izjava. Nirvana znači gašenje vatre želja, mržnje i neznanja. Samo ako tako shvatimo Nirvanu, onda možemo razumjeti kako je Buddha postigao svoje buđenje već u 35. godini života i proveo ostalih 45 aktivno propovijedajući i čineći dobro. Ni Paranirvana ne znači apsolutno nebiće, već apsolutno savršenstvo bića. Mudri Buddha je rekao da konačno oslobođenje nije ništa drugo negoli tok savršenog stanja svijesti. To je duhovni odmor oslobođen napetosti i sukoba. Nirvana, koja je najviše dostignuće duhovne borbe, predstavlja pozitivno blaženstvo. Ona je cilj savršenstva, a ne ponor uništenja. Savršenstvo je u osjećaju jedinstva sa svime što postoji. To je postojanje bez egoizma.

Misliti da je Nirvana uništenje spada, prema Buddhi, „u zlu jeres“.

Kakvi su se zaključci izvodili iz Buddhinog stava, koji je svjesno izbjegavao odgovor na životna pitanja raznih škola, vidi se iz sljedećih izjava:

Episkop Bigandet kaže: „Na osnovu neobjašnjive ekscentričnosti vrijedne žaljenja, taj sistem obećava ljudima, kao naknadu za njihove moralne napore, bezdan – ponor uništenja.“

Gđa Rhya Davids kaže: „Buddhistička Nirvana, jednostavno, je utrnuće“, dok Sarvepalli Radhakrišnan daje sljedeće objašnjenje: „Buddhino pravo mišljenje je da je Nirvana stanje savršenstva, za nas nepojmljivo, premda smo dužni da ga opišemo što je bolje moguće, čime smo cijelo vrijeme svjesni da su takvi opisi, u najboljem slučaju, samo približni“.

Opraštajući se od ovog poučnog i u cijelosti uspjelog ciklusa o Indiji i njenoj kulturi dopustite mi da na samom kraju ovog predavanja o Budizmu naglasim kako je mišljenje, koje nedovoljno obaviješteni krug ljudi zastupa, da je Budizam izumro, potpuno neopravdano. Ne samo da je iz Indije prešao u Kinu, a odatle kao Zen u Japan, zatim u Tibet i Mongoliju, spustio se u Burmu, Siam, Javu, pa se proširio na Vijetnam, Nepal i Pakistan – već je kao što i sami znamo,

danas zahvatio Europu i Ameriku, privukavši mnoge progresivne duhovne snage, koje su prigrile Buddhinu nauku našavši u njoj kako sebe, tako i rješenje problema cijelog čovječanstva kroz njegovu poruku da se:

„MRŽNJA OVOGA SVIJETA
NIKADA NE MOŽE SAVLADATI
MRŽNJOM – VEĆ SAMO
LJUBAVLJU!“

Uredio: Karlo Begović